

KONZERVATÍV FORRADALOM – EGYKOR ÉS MOST

KARÁCSONY ANDRÁS

A konzervatív és a forradalom kifejezés egyaránt többjelentésű. Ezek összekapcsolása még bizonytalanabb helyzetet eredményez. Ám a valóságban zajló történések nem a tudós fogalomalkotás szigorú szabályait követik. A tudományos vizsgálódás nem tehet mást, mint hogy az éppen formálódó valóságot a meglévő fogalomkészletével leírja és értelmezze. S ha a fogalomkészlet szűkös, akkor új fogalmakat kell alkotni, vagy éppen a meglévőket újrakombinálni. A „konzervatív forradalom” kifejezés erre az utóbbira példa. A politikatudományban elterjedt a „hibrid rezsim” fogalma, s ha ez elfogadható, akkor talán beszélhetünk hibrid politikai kifejezésekről is. Mindez ugyanakkor nem menti fel az elemzőt az alól, hogy az alapjelentéseket világossá tegye, mert így látható, hogy miből is lett a hibridizáció.

EGY FOGALOM GENEZISE

Lépésről lépésre haladva először a konzervatív fogalmáról teszek néhány megjegyzést, természetesen itt nem elmerülve a fogalomtörténeti jelentésgazdagságban. Elemi szinten megkülönböztethetjük azt a fogalomhasználatot, amikor valamely (bármely) fennálló politikai viszonyrendszer megóvására törekszük (emlékezzünk: a Szovjetunió szétesésének utolsó évében az ortodox kommunistákat nevezték konzervatívoknak), attól, amikor tartalmi jegyekkel ruházzuk fel a konzervatív kifejezést. Ezzel persze csak kicsit léptünk előre, mert ez az utóbbi értelmezés is sokféle jelentést mutathat fel. Csak néhányat felsorolva: meghatározott beállítódás, habitus, értékészlet, ideológia, elfogadja a változásokat, de nem radikális formában, az egyént hagyományokba és közösségekben beágyazottként látja stb. Természetesen az említettek különböző összekapcsolása is lehetséges. Röviden: nem mondhatjuk, hogy van a konzervatív kifejezésnek egyetlen, szigorúan definiálható jelentése, hanem a fogalom használatmódjából derül ki, hogy az adott szerző miként gondolkodik erről.

Most pedig nézzük a forradalom (*revolution*) fogalmát, amivel a politikai és a tudományos nyelvben találkozhatunk leggyakrabban. Eredetileg a körkörös mozgásra utalt (*revolutio*). Angliában az 1688-as dicsőséges forradalom (*Glorious Revolution*) a monarchia visszatérését fejezte ki. Egy évszázaddal később, Franciaországban 1789-ben a forradalom teljesen más jelentéssel bírt. Arra utalt, hogy a forradalom által a múlton és a jelenen radikálisan túllépő törekvések gyorsabban elérhetik a vágyott jövőt. Szó nincs semmiféle visszatérésről, hanem a meghatározott célra irányuló történelem menetének gyorsítását fejezte ki. Ebben az esetben sem mondhatjuk, hogy a két eltérő alapjelentés közül az egyik a helyes, hanem csak azt a követelményt fogalmazhatjuk meg, hogy az elemzőnek világossá kell tenni: a politikai jelenségek elemzője mely jelentésben használja a forradalom kifejezést.

A fogalmi háló rövid jelzése után lépünk közelebb a valósághoz! A konzervatív forradalom paradox szókombináció már 1921-ben előfordult Thomas Mann egyik írásában (*Orosz antológia*), melyben Nietzsche és az orosz irodalom kapcsolatát vizsgálta. Ez sem előzmény nélküli, mivel Mann a háború alatti feljegyzései alapján írt és 1918-ban publikált *Egy apolitikus ember elmékedései* című könyvében olyan gondolatok tűntek fel, melyekkel a fél évtizeddel későbbi konzervatív forradalom képviselőinél is találkozhatunk.¹ Thomas Mann 1922-től azonban a nacionalizmustól a republikanizmus felé fordult, és így elhagyta ezt a gondolatvilágot. Szintén a konzervatív forradalom kifejezést használta 1927-ben Hugo von Hofmannsthal egy beszédében. A későbbiekben eltűnt a nyilvánosságból ez a szókombináció.

A „konzervatív forradalom” kifejezést Armin Mohler tette tudományos rendező fogalommá az 1949-ben Baselben elkészített disszertációjában (*Die Konservative Revolution in Deutschland 1918–1932*), amely a következő évben könyv formában is megjelent.² Mohler egy szellemi-politikai irányvonalat értett ez alatt, melyhez egymáshoz hasonló eszméket megfogalmazó gondolkodókat sorolt, akik között egyébként nem vagy csak részlegesen volt személyes kapcsolat. Tehát nem egy politikai mozgalomról vagy pártról volt szó, hanem gondolkodói irányok párhuzamosságáról. A következőket sorolják többnyire ebbe a körbe: Oswald Spengler (1880–1936), Hans Freyer (1887–1969), Ernst Jünger (1895–1998), Arthur Moeller van den Bruck (1876–1925), Edgar Julius Jung (1894–1934), Werner Sombart (1863–1941), Carl Schmitt (1888–1985). A névsor és a dátumok azt is mutatják, hogy a felsoroltak életpályájának csak egy része köthető a konzervatív forradalomhoz. Továbbá azt is meg kell jegyezni, hogy az említett gondolkodók nem használták a konzervatív forradalom kifejezést. Volt, aki jobboldali forradalomról, volt, aki nemzeti forradalomról írt.

Az I. világháborús vereséget követően Németországban mind a politikai intézmények, mind pedig a politikai eszmék területén látványosan megtört a folytonosság. Senki sem akart a múlthoz visszatérni. A katonai vereség politikai vákuumot hozott létre, mely tág teret adott mindenféle forradalmi elképzelésnek. Ebben a helyzetben még a konzervatív gondolkodók is forradalmiként jelentek meg.

A hagyományos konzervatív pártok társadalmi támogatottsága elenyészett, és ez új lehetőséget nyitott a konzervatív eszmék képviselőinek. Az előbbieken említett gondolkodók közös jegye: a liberalizmus- és marxizmusellenesség, illetve az antiparlamentarizmus. Az utóbbi valójában a pártok alapján történő politikai tagoltság elutasítása volt. A szuverenitásprobléma felvetése nem osztotta meg a bal- és jobboldalt, mivel a háborút követő békeszerződés hátrányait mindkét oldal érezte. Baloldaltól a szociáldemokrata Hermann Heller volt a legnagyobb hatású gondolkodó, aki – többek között – a szuverenitás kérdéskörének alapos elemzést szentelt.

Konzervatív forradalomról a háború végétől a nemzetiszocializmus uralomra jutásáig tartó szűk másfél évtized (1918–1933) időhatárai között beszélhetünk. Képviselőinek akkori csekély hatását magyarázza, hogy az intézményesült

pártpolitika világa kívül maradt tevékenységi körükön, így például a céljaiknak megfelelő politikai rendszerről konkrét elképzelést nem fogalmaztak meg, illetve a politikai átalakulás konkrét stratégiája sem foglalkoztatta őket. Általuk egy olyan változata jelentkezett a konzervativizmusnak, amely nem a jelent akarta megővni, hanem az örök dolgokat keresve részben a távolabbi

a hagyományörzésnél fontosabbnak tartották a tradícióteremtést

1 Thomas MANN: *Egy apolitikus ember elmékedései* [1918] ford. GyÖRFFY Miklós – MAJTÉNYI Zoltán, Helikon, Bp. 2000.

2 Armin MOHLER: *Die konservative Revolution in Deutschland 1918–1932* [1950] 1–2. köt. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1989. (legújabb, 6. kiadás: Ares Verlag, Graz, 2005.) és Rolf Peter STEFERLE: *Die Konservative Revolution*. Fischer Verlag, Frankfurt a. M., 1995. (új kiadás: Landtverlag, Berlin, 2019.) A német konzervatív forradalommal részletesen foglalkoztam egy régebbi tanulmányomban, annak néhány megállapítására jelen írásomban is támaszkodom. KARÁCSONY András: A konzervatív forradalom utópiája a két világháború közötti Németországban. *Századvég*, 2005/1. (megjelent még: Uő: *Mozaikok*. Attraktor, Máriabesnyő, 2014.)

Forradalom után –
Az 1919–20. évek ábrázolása
Franz Wilhelm Seiwert
fametszetén
(National Gallery of Art)

(a modernség előtti) német múlthoz fordult, részben pedig a jövő irányába fordította a figyelmét. Ezt Moeller van den Bruck úgy fogalmazta meg, hogy „olyan állapotokat kell teremteni, amit érdemes megőrizni”.³ A hagyomány-örzésznel fontosabbnak látták az életképes tradícióteremtést.

TERMÉKENY FESZÜLTÉG

A „konzervatív forradalom” megjelölés szuggesztíven fejezi ki ennek a szellemi áramlatnak a paradoxonját, intellektuális feszültségét. Olyan gondolkodókról van szó, akik a társadalmi-politikai helyzet radikális megváltoztatása mellett érveltek, ám érveik – legalábbis részben – a konzervatív szóhasználatra és gondolkodásmódra emlékeztettek. A feszültség abban rejlik, hogy a „forradalmiság” és a „konzervativizmus” összeegyeztethetősége folytonosan felmerülő és irritáló kérdés. Legyen szó akár elvi, akár gyakorlati szempontról. Az előbbieken felsorolt gondolkodók mellett feltétlenül megemlítendőek a konzervatív forradalom „holdudvaraként” működő különböző értelmiségi csoportok. Ezek a csoportok klubokba tömörültek, folyóiratokat adtak ki, és a lapok mellett vitaköröket hoztak létre. Politikai súlyuk azonban többnyire csekély volt, kivételként a *Tat*-kör és a Juni-Klub nevezhető meg.

Moeller van den Bruck a háborút követő és a parlamentarizmust kialakítani akaró forradalmat elsősorban azért kritizálta, mert e forradalmat liberális irányultságúnak látta. Viszont Spenglertől eltérően a forradalmat mint olyat nem utasította el, ugyanis Moeller van den Bruck számára a vilmosi időszak

³ Arthur MOELLER VAN DEN BRUCK: *Das dritte Reich* [1923] Hanseatische Verlag, Hamburg, 1938. 264. (Reprint kiadás: Uwe Berg-Verlag, Toppenstedt, 2006.)

Hagyományteremtők –

A portugál telepeseknek emléket állító *Monumento a las Bandeiras* szoborcsoport (Victor Brecheret, 1921–53) São Paulóban
(Wikimedia Commons)

egy üres, folytathatatlan korszak volt. Éppen ezért beszélt „hamis” és „felemás” forradalomról. Hamis forradalom: mert a nyugati-parlamentáris minta átvételére törekedett, mintegy utánozva az angol–francia parlamentáris forradalmat. Felemás: mert a nemzet egyesítését nem oldotta meg. Ezt az egységesítést azonban nagyon is szükségesnek gondolta, mert a háborús vereség következtében Németország az elnyomott nemzetek közé került, sőt a legelnyomottabb nemzetté vált. Moeller van den Bruck 1923-ban megjelent *Das dritte Reich* című könyve a konzervatív forradalom zászlaja lett. A mű, amelynek címvariánsaként felmerült a szerzőnél „a harmadik párt”, illetve „a harmadik álláspont” is, a felvilágosodás és a haladáshit alapján a materialista világlátást hirdető, mindenféle organikus kötöttséget (nép, állam, hagyomány) tagadó liberalizmus és kommunizmus közötti harmadik út követelményét fogalmazta meg. Egy olyan utat, melyben az állam egységét nem feszítik szét az egymással küzdő pártok.

Ernst Jünger politikai pozícióját egyértelműen forradalminak kell tartanunk. Jünger „munkása” nem a konzervativizmus hagyományvilágában kereste helyét, hanem egy új emberről van szó, vagy legalábbis egy újféle viszonyról az emberhez. Ez egy dinamikus, antikapitalista érzelmeket is magában foglaló forradalomfogalomból táplálkozó elképzelés volt.⁴ A „munkás” – ami Jünger szerint minden igazi németet jellemez – ellentéte a „polgár” – a polgári szellem *nőies*. E kettő küzdelme komoly, az erő (férfi) győzelmét megalapozó tényezők: a háború, a mozgósítás s e kettőt átható közösségiség.

Hans Freyer 1931-es műve, a *Revolution von rechts* frontot nyitott a 19. századból tovább élő politikai hagyomány ellen. Konkrétan a burzsoá–proletár ellentétet mint a politikát alapvetően uraló látásmódot utasította el. Freyer nem osztálykategóriákban gondolkodott a forradalomról. Szemében a forradalom

4 Ernst JÜNGER: *Der Arbeiter. Herrschaft und Gestalt* [1932] Klett-Cotta, Stuttgart, 1982.

valamiféle abszolútum, egy totális mozgalom, amikor nincs írott alkotmány, nincs fellebbezési lehetőség. Freyer ugyanakkor hallgat a forradalom tartalmi kritériumáról, csak képességként ragadja meg: az aktivitás, a döntéshozatal, röviden: az akarat és az erő képességével. 1933 előtt csak Freyer dolgozta ki, hogy a politikai elmélet központja a népfogalom, de a nép (*Volk*) nála sem természeti kategória. A népet ugyanis olyanként ragadta meg, mint ami a cselekvés következtében, a történelmi dialektika eredményeként jött létre, azaz nem a nép mint olyan volt érdekes számára, hanem a „néppé válás” folyamata. A nép problematikáját a technika, az állam és a pártok kérdéskörével összekapcsolva vizsgálta. Fő kérdése így szólt: a technikai civilizáció előnyomulása miként bontotta meg a nép és a föld egységét, s ez mit jelent a népre és az államra nézve? Miként képes ebben a megváltozott helyzetben a nép önmagát a politika szintjére felemelni, azaz miként tudja önmagát állammá vagy éppen birodalomná formálni?

Freyer elfordulása a nemzetiszocialista mozgalomtól a '30-as években publikált utolsó politikai írásában, az 1935-ben megjelent *Pallas Athene* című könyvben fogalmazódott meg. Egyébként e könyv alcíme eredetileg *A konzervatív forradalom etikája* volt, ám a kiadó megváltoztatta *Egy politikai nép etikája* alcímre. Ezt látva Freyer a nemzetiszocialista politikai életből való kivonulás mellett döntött, s ennek fontos dátuma 1938, amikortól először a budapesti egyetemen vendégprofesszorként, majd szintén Budapesten a német kulturális intézet vezetőjeként dolgozott 1945-ig.

Alexander Rüstow 1957-ben egyértelműen fogalmazott, amikor azt írta: „a konzervatív forradalom nem történt meg”.⁵ Noha a konzervatív forradalom

5 Alexander Rüstow: *Ortbestimmung der Gegenwart. Eine universalgeschichtliche Kulturkritik*. 3. köt.: *Herrschaft oder Freiheit?* Rentsch, Zürich, 1957. 608.

képviselőinek nézetei a '30-as évek közepéig meghatározóak voltak a német politikai nyilvánosságban, ám egy társadalmi, gazdasági és politikai doktrína magva, amely csak az említett szerzők sajátja lett volna, mégsem ragadható meg. Sőt, még önmagukat sem szervezték meg valamennyire egységes csoportként. Ebből következően nem is tudták *hatóképesen* átformálni a politikai életet. Hozzátehetjük: nem is törekedtek arra, hogy a politikai élet formalizált intézményein keresztül megjelenjenek. Nem alapítottak pártot, nem csatlakoztak párthoz, a mozgalmi egység idegen volt tőlük.

A SZUVERENITÁS FORRADALMA

Az elmúlt években többször olvashatunk a hazai nyilvánosságban arról, hogy konzervatív forradalomról beszélhetünk, vagy legalábbis születőben van egy konzervatív forradalom.⁶ Mi az, amiben ez hasonlatos a száz évvel ezelőtti német konzervatív forradalomban jelentkező eszmékhez, s miben tér el? Először is azt kell kiemelni, hogy hatástörténeti kapcsolatról minimálisan beszélhetünk. A korábbiakban felsorolt gondolkodók közül csak Carl Schmitt esetében mondhatjuk, hogy az 1933 előtti eszméi jelen vannak a hazai politikai és tudományos nyilvánosságban. E tekintetben természetesen nemcsak azon elemzésekről van szó, melyek szerzői kapcsolódnak Schmitt némely felvetéséhez, hanem azokról is, akik erőteljes kritikával illetik.

A német konzervatív forradalom képviselőit – mint említettem – egyaránt jellemezte a liberalizmusellenesség, a marxizmus elutasítása és az antiparlamentarizmus. Az utóbbi egyidejűleg a pártok mint politikai szervezetek kritikáját is jelentette, mégpedig azért, mert szétszabdalják a társadalom politikai egységét. A mai hazai konzervatív törekvésekben szintén jelen van a marxizmus és a liberalizmus (legalábbis a liberalizmus 20. századi változatának) elutasítása, azonban antiparlamentarizmusról egyáltalán nem beszélhetünk. Sőt! A parlament mint az ország szuverenitásának legfőbb kifejeződése értődik. Ebből következően a pártok és a kormány is alapvető intézményei a politika világának. Nézzük kicsit részletesebben a szuverenitás kérdéskörét, mivel ez az egyik alapvető vonatkoztatási pontja a jelenlegi konzervatív gondolkodásmódnak.⁷

Az elmúlt évtizedekben háttérbe szorult a tudományos vizsgálódásokban a szuverenitás problematikája. 2015 óta azonban újra megjelent. A tudományon belüli változást a politikai élet változása inspirálta. A politikában ugyanis az elmúlt fél évtizedben központi vitakérdésként merült fel, hogy az európai integrációnak az Európai Egyesült Államokhoz kell-e elvezetnie, vagy meg kell maradni a Nemzetek Európája koncepciójánál? Értelmezhető-e egyáltalán az Európai Unió vonatkozásában a szuverenitás? Ugyanis az unió uralmi rendje szerződéseken alapszik, mégpedig szuverén államok szerződésén. Hol található a szuverenitás? A nemzetállamoknál, az uniónál vagy esetleg mindkettőnél? Ám ebben az utóbbi esetben pontosan meg kell határozni a szuverenitás megosztását.

Azt mindenképp megállapíthatjuk, hogy napjainkban más a szuverenitás tartalma, mint a 19. századi államok esetében. A II. világháborút követő évtizedekben nemzetközi szerződések, integrációs politikák következtében létrejött szervezetek kompetenciái korlátozzák a szuverenitást. A szuverenitásról való lemondás azonban mindig részleges és feltételekhez kötődik, aminek alapja: egy nemzetállam szuverén döntése. Attól, hogy különbözik a szuverenitás tartalma a másfél évszázaddal ezelőtti helyzettől, a fogalom nem vált feleslegessé.

A 21. század elmúlt éveit az Európai Unióban az egységes, közös integrációs politika bizonytalanságait és az ebből fakadó polarizálódást hozta magával, ez természetesen azt is jelenti, hogy a politikai szuverenitás fogalma nem egynemű jelentéssel bír, s ebből következően különböző jelentésben tűnik fel mind az EU,

6 Ennek egy korai felvetésére lásd: BÉKÉS Márton: A jobboldal és a konzervativizmus. *Életünk*, 2006/10. Az aktuális politikai-gondolkodói világot illetően a *Kommentár* oldalain találkozhatunk leggyakrabban a „konzervatív forradalom” kifejezéssel.

7 Részletesebben lásd: KARÁCSONY András: The Re-emergence of Sovereignty. *Hungarian Conservative*, 2021/1.

mind pedig a tagállamok vonatkozásában. A föderalista–konföderációs fejlődési irányok harca éppen úgy megosztja magát az Európai Parlamentet, ahogyan a tagállamok saját törvényhozásait is. Ebben a politikai küzdelemben a konzervatív gondolkodók alapvetően a nemzeti szuverenitás megóvása mellett állnak ki.

Ami a szuverenitás jogi oldalát illeti, elenyésző azoknak a felfogásoknak a száma, melyek egyáltalán ne ismernék el a nemzetek felett álló európai jogrend létezését az unióval összefüggésben – ismételten csak inkább az a kérdés, hogy egy ilyen jogrend mennyiben írhatja felül a tagállamok saját jogrendszerit és alkotmányosságát, tehát a tipikus kérdés nem az európai jog létezése, hanem annak hatáskörei körül kulminál, illetve az alapító szerződések kiterjesztő értelmezésével kapcsolatos. Az európai jogot már évtizedekkel megelőzően létezett nemzetközi jog, mely – politikai test és bármiféle államiság hiányában maga nem lehet szuverén – annak példáját mutatja, hogy egy „nem szuverén” által is korlátozódhat a nemzetállamok jogi szuverenitása.

Az Európai Unió a tagállamok közötti alapító és módosító szerződésekre épül, ezek adják a jogalanyiságát. Ezek a szerződések bizonyos – amúgy nemzeti – hatásköröket átengednek az Európai Közösségnek, amely így a tagállamok részvételével határozhat ezekben a kérdésekben. A tagállamok külső szuverenitása így tehát egyrészt mértékét tekintve csökken, másrészt az átengedett hatáskörök vonatkozásában az EU döntéshozatali kompetenciája arányos mértékben növekszik. Egyébként az Európai Unió a szuverenitás kérdéskörének nem szentelt korábban figyelmet. Az alapító szerződések közül az egyik legelső, a római szerződés csak Nagy-Britannia és Ciprus kapcsolatában említi a fogalmat, nem pedig a teljes közösség vonatkozásában, és ami még fontosabb: kísérletet sem tesz a definíálására. A fogalom ezt követően évtizedekre kiesett az EU alapító dokumentumainak terminológiájából, és az 1957-es római szerződést követően legközelebb csak kereken negyven évvel később bukkant fel újra az amszterdami szerződésben, de ott is csupán Dánia fenntartásaként. Maga a szerződés egyebekben nem említi ezt a fogalmat. Ahogyan az egyéb alapító és módosító szerződések sem, az Egységes Európai Okmány, a maastrichti, a nizzai és a lisszaboni szerződés is következetesen elkerüli ezt a fogalmat. Ebből logikusan következik, hogy az Európai Unió nem kapott szuverenitást a tagállamoktól, a szuverenitás fogalmát vele kapcsolatban nem lehet használni.

E témakörben figyelemre méltó tanulmányt publikált Neil MacCormick, aki a jelenlegi helyzetre a posztsoverénitás fogalmát tartotta használhatónak.⁸ A szuverenitás fogalmával ugyanis nem tudjuk megragadni azt a politikai helyzetet, amikor a szuverén tagállamok hatásköröket adnak át az EU-nak, ám azon az oldalon ezek a hatáskörátadások nem összegződnek egy szuverénben. MacCormick szellemes hasonlata: a szüzesség elvesztésekor a másik fél nem kapja meg azt, amit az egyik elvesztett. A veszteségek (hatáskör-átruházások) másik oldalán történő összegzésről csak akkor beszélhetnénk, ha Európai Egyesült Államok lenne az EU. Ám a politikai viták éppen ennek szükségessége körül folynak. Ha el is fogadjuk, hogy a szuverenitás elenyészik az Európai Közösséghez való csatlakozással, ez akkor sem jelenti, hogy a tagállamok döntésével a nemzeti szuverenitás ne lenne bármikor újrateheremthető.

Ennek vagyunk tanúi az elmúlt öt évben. A kiváltó ok, ami a pártok, kormányok közötti vitát felerősítette, a tömeges illegális migráció tapasztalata, illetve hogy van-e kapcsolat az unió területére való tömeges ellenőrizetlen belépés és az egyre gyakrabban tapasztalható radikális iszlám merényletek között. Azok a politikai erők, melyek úgy gondolták, ezekről a kérdésekről tagállami szinten kell dönteni (ezen meggyőződéshez hozzájárult az is, hogy az EU szintjén csak késlekedést és semmitmondást tapasztaltak), elővették a szuverenitás fogalmát, ami egyszerűen az önállóságra alapozott döntési kompetenciát jelentette. A velük szemben állók pedig az EU intézményi kompetenciájának erősítését hangsúlyozták, ebből következően a tagállami szuverenitás leértékelését,

**a nemzeti szuverenitás
bármikor újrateheremthető**

⁸ Neil MACCORMICK: *Questioning Sovereignty*. Oxford U. P., Oxford, 1999. 123–136.

sőt figyelmen kívül hagyását. A szuverenitás fogalma ezáltal a politikai viták középpontjába került.

A tagállami kormányzatok képviselői a saját országukban megszerzett demokratikus felhatalmazásra hivatkozva érveltek. Ebben a vitában a demokrácia fogalma nehezen vonatkoztatható az Európai Unióra. Az EU ugyan a demokratikus tagállamok politikai értékrendszeréből épül fel, az intézményrendszer tekintetében azonban – legalábbis részlegesen – nem demokratikus politikai apparátusként jelenik meg, amit nagyon jól mutat, hogy elterjedt vele kapcsolatban a korábban, más politikai entitások esetében nem igazán alkalmazott „demokráciadeficit” kifejezés.

Az EU valójában nem is igazán töri magát, hogy *túl* demokratikus legyen. Jogdogmatikai szempontból egy politikai közösség (mely maga nem állam) szert tehetne legitim politikai szuverenitásra, ha a rendszere valóban demokratikus volna, azaz elvileg létezhet népszuverenitás ott, ahol nemzeti szuverenitás nem. Az unió azonban nem a polgárai akaratának kifejezésében, hanem éppen ellenkezőleg, annak súlytalanításában mutat kimagasló, intézményesített tehetséget.

Az Európai Unió vonatkozásában a konzervatív kritika elsősorban arra irányul, hogy az uniós szerződésekben megfogalmazott és Magyarország által elfogadott hatáskör-átruházások területén sajátos értelmezéssel folyamatosan újabb és újabb témakörökben jelenik meg az uniós intézmények hatáskörének bővítése, melyekről az eredeti szerződésben szó sem volt. Ezt gyakran „lopakodó” kiterjesztésnek nevezik. Hangsúlyoznám újfent: a konzervatív megközelítés nem jelenti feltétlenül az unióból való kilépés szorgalmazását (noha ilyenrel is találkozhatunk), hanem ragaszkodást az eredeti szerződéshez, melynek alapján Magyarország szuverén döntése volt, hogy mely hatásköröket adja át az EU-nak. Viszont a demokratikus felhatalmazással nem rendelkező uniós bürokrácia általi kiterjesztő értelmezéseket elutasítja, éppen a joguralom eszméjének alapján. A tagállamok szuverenitása, bár Csipkerózsika-álmot alszik, valójában létezik. A nemzeti önrendelkezés szintjén mindenképpen, és éppen Magyarország a jó példa erre az unióban. Jhering úgy tartotta, hogy jogainkat küzdelemmel vívjuk ki, de ezt követően is küzdenünk kell értük, különben kikopnak életünkéből.⁹

A politikai szuverenitást korlátozó szervezetek világában megjelentek az ún. nemkormányzati szervezetek (*non-governmental organization*, NGO), amiket előszeretettel „civil szervezeteknek” is neveznek. Természetesen civil szervezetek annyiban, hogy nem politikai szervezetként, nem politikai mozgalomként definiálják önmagukat. Azonban a civil szervezetek döntő többségétől abban különböznek, hogy tevékenységük a politikai hatalomra vonatkozik. Azt támadják vagy éppen támogatják – politikai elkötelezettségükből következően.

Az NGO-k a demokratikusan megválasztott parlament, kormány döntéseit akarják befolyásolni, azaz tipikus példái a parlamenten kívüli politikai hatalmi aspirációknak. Ezek a szervezetek tüntetésekkel, tömegkommunikációban megjelenő kampányokkal kívánnak hatást gyakorolni. Illetve azáltal, hogy képviselőik jelen vannak és hatóerővel bírnak az Európai Unió intézményi világában. A konzervatív álláspont hívei ezeket a törekvéseket mint demokratikus politikai legitimációval nem rendelkezőket erőteljesen kritizálják és ténykedésükben a szuverenitás nem megengedhető korlátozását látják.

Végezetül egy olyan témakört kell megemlíteni, mellyel szemben szintén határozott kritikát fogalmaznak meg a konzervatív szerzők. Ez a nemzeti meghatározottságának radikális kritikája (LMBTQ-mozgalom), mely a természeti adottságok társadalmi konstrukciókra való lecsérését állítja középpontba. Nem azt vitatja a konzervatív alapállás, hogy lehetnek homoszexuálisok és leszbikusok, és hogy ne legyen számukra társadalmi elfogadottság, hanem azt, hogy már gyermekkorban (ráadásul szülői hozzájárulás nélkül) bárki, tettségére szerint nemátalakító beavatkozásnak vethesse alá magát. Ezt persze üdvözölhetik azok, akik a természet fölötti totális uralom hívei – de a konzervatívok nem tartoznak ebbe a körbe.

⁹ Rudolf von JHERING: *Der Kampf um's Recht*. G. J. Manz'schen Buchhandlung, Wien, 1874.

»» jövőre tekintő konzervatívok

KONZERVATÍV HORIZONT

Végezetül két kérdést kell még megvizsgálni: mennyiben beszélhetünk konzervatív *forradalomról*, és mit is jelent ez? Az elmúlt két évszázadban mindig is voltak konzervatív gondolkodók. Valamikor többen és nagyobb befolyással, máskor kevesebben és csekélyebb hatóerővel. Ennyiben nem redukálható mennyiségi szempontra a konzervatív forradalom értelmezése, magyarán nem egyszerűen abból fakad, hogy a jelenlegi Magyarországon, az elmúlt évtizedektől eltérően, nagy számban találkozhatunk a nyilvánosságban konzervatív szerzők írásaival. A forradalom, fogadjuk el bármely definícióját, minimum-jelentése: radikális változás. Ezt a radikális változást két összefüggésben is láthatjuk a mai Magyarországon. 1) Egyfelől a tematika vonatkozásában. A konzervatívok nem zárkoznak be a múltképbe, noha fontos inspirációkat kapnak a múlttól, hanem a jövőre tekintenek. Arra, hogy mit kell tennünk most, hogy országunk, Európa jövője megmaradjon az európai hagyományok világában, ne forgassák fel ezt a hagyományvilágot semmibe vevő eszmék. Röviden: *a radikális törekvésekkel radikálisan kell szembeszállni*. 2) Másfelől – és ez különösképp újszerű – nem fogadják el a baloldali-liberális látásmód által ajánlott értelmezési és értékelési koordináta rendszert. 1968 utóhatásaként a politikai nyilvánosságot uraló baloldali gondolkodásmód jelölte ki a konzervativizmus helyét a közgondolkodás számára, amiben legfeljebb mint érdekes rezervátumlakók jelenhettek meg. Ezzel szakított a mai konzervatív gondolkodás, és egy *saját értelmezési-értékelési horizont* megjelenítésével állt elő, amit nemcsak önmagára vonatkoztatott, hanem az elmúlt évszázad politikai eszméit, megvalósult politikai gyakorlatait a megszokott liberális látásmódtól eltérő hangsúlyok kijelölésével ragadja meg. Ezzel először vált kezdeményezővé az eszmék világában az 1960-as évek óta. ■

Jövőkép –

A római EUR-negyed vízközpontjához tartozó Piezometrica-torony alkonyatkor, 2020
(Wikimedia Commons)